

УДК 111.852:167.23.000.7.01

*Бенюк Олеся Богданівна,
кандидат філософських наук,
викладач кафедри філософії Київського
національного університету культури і мистецтва*

ПОСТМОДЕРНИЙ МИСТЕЦЬКИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ІДЕЙ ВОЛЬФГАНГА ВЕЛЬША

Статтю присвячено впровадженню поняття «мистецького експерименту» в сучасний естетико-художній дискурс. До уваги представлено працю сучасного німецького філософа Вольфганга Вельша «Наш постмодерний модерн», ідеї якої торкаються утвердження плюральності як основної характерної особливості періоду постмодерну. Проведене В. Вельшом дослідження постмодерністських тенденцій у західноєвропейських філософських, культурологічних, художньо-естетичних концепціях та мистецькій практиці дає можливість охарактеризувати постмодерний мистецький експеримент як утворення сучасної культури. Плюральність постмодерного мистецького експерименту представлена як така специфічна риса, що визначила всі інші особливості постмодерного мистецького експерименту.

Ключові слова: мистецький експеримент, постмодерн, плюральність, естетичне.

Бенюк Олеся Богданівна, кандидат філософських наук, преподаватель кафедры философии Киевского национального университета культуры и искусств

Постмодернистский художественный эксперимент через призму идей Вольфганга Вельша

Статья посвящена внедрению понятия «художественного эксперимента» в современный эстетико-художественный дискурс. К вниманию представлен труд современного немецкого философа Вольфганга Вельша «Наш постмодернистский модерн», идеи которого касаются утверждения плюральности как основной характерной особенности периода постмодерна. Проведенное В. Вельшом исследование постмодернистских тенденций в западноевропейских философских, культурологических, художественно-эстетических концепциях и художественной практике дает возможность охарактеризовать постмодернистский художественный эксперимент как образование современной культуры. Плюральность постмодернистского художественного эксперимента представлена как специфическая черта, определившая все другие особенности постмодернистского художественного эксперимента.

Ключевые слова: художественный эксперимент, постмодерн, плюральность, эстетическое.

Beniuk Olesia, PhD in Philosophy, lecturer of the Philosophy chair, Kyiv National University of Culture and Arts

The postmodern artistic experiment through Wolfgang Welsch's conception

The article is dedicated to introducing the concept of «artistic experiment» in modern aesthetical and artistic discourse. The contemporary German philosopher Wolfgang Welsch's work «Our post-modern modern» presents the idea of consolidating plurality as the main characteristic feature of the postmodern. W. Welsch's research of postmodern tendencies in Western philosophical, cultural, aesthetical concepts and artistic practice makes it possible to characterize postmodern artistic experiment as a phenomenon of contemporary culture. Plurality is presented as the specific characteristic, which defined all other features of postmodern artistic experiment.

Keywords: artistic experiment, postmodern, plurality, Aesthetics.

© Бенюк О.Б., 2016

Поняття експерименту в мистецькому та художньо-естетичному дискурсі функціонує вже понад століття. Привнесене до художньо-естетичної сфери з науки в епоху науково-технічної революції у другій половині XIX ст., поняття мистецького експерименту з плином культурних епох та парадигм міняло своє смислове навантаження. Тому, відповідно до періодів домінування культуральних парадигм та активного функціонування у їхніх межах даного поняття, ми виокремлюємо онауковлений мистецький експеримент, модерністський мистецький експеримент та постмодерний мистецький експеримент. Утвердження у культурі ідей постмодерну в художньо-естетичній та мистецькій сферах спонукало до формування концепції постмодерного мистецького експерименту, дослідження сутності та специфіки якого і є нашим завданням.

Сучасне мистецтво та теоретичний простір довкола нього переповнені такими явищами та визначеннями, як «експериментальний театр», «експериментальна музика», «експериментальне кіно», «експериментальне малярство», а також такими новітніми, створеними на базі того ж таки експериментування, видами мистецтва, як геппенінг, перформанс, кінетичне мистецтво, боді-арт, ленд-арт, відео-арт, графіті, стріт-арт, віджей-арт та ін. Така велика різноманітність «експериментування» у мистецькій практиці не є підкріпленою на рівні теоретичного обґрунтування постмодерного експерименту. Ця ситуація аніскільки не бентежить мистецьких практиків, теоретиків же мистецтва та естетиків спонукає до пошуків теоретичних основ, з яких постав і сформувався постмодерний мистецький експеримент.

Характерні риси постмодерного мистецького експерименту сформовані на основі тих загальних характеристик, котрі притаманні постмодерну як глобальній культурній парадигмі. Ця теза спирається на той безпосередній факт, що постмодерн, як певний етап розвитку культури, пронизав усі сфери культури, визначив їхню специфіку, втілюючи, реалізуючи у безпосередній практиці основні свої ідеї. Саме для того, щоб визначити сутність та специфіку постмодерного мистецького експерименту, варто звернутися до праць тих мислителів, котрі досліджують постмодерн як культурне явище чи аналізують постмодерн у естетиці.

До вартих уваги належить праця провідного сучасного філософа Німеччини Вольфганга Вельша «Наш постмодерний модерн». Тут проаналізовано та систематизовано постмодерністські тенденції у західноєвропейській культурі, котрі втілювалися і продовжують втілюватися у різноманітних філософських, культурологічних, художньо-естетичних концепціях та мистецькій практиці. Автор аналізує тлумачення філософських проблем постмодерну в інтерпретації різних авторів, зокрема Ж.-Ф. Ліотара, Ж. Дерірди, Ж. Дельоза, М. Гайдегера, У. Еко, М. Фуко, Дж. Ватімо та багатьох інших. У своїй праці В. Вельш наголошує на особливо тісному зв'язку між модерном XX ст. та ідеями, які утверджує постмодерн. Він переконаний, що ті принципи і цінності, котрі найяскравіше впроваджувало мистецтво модерну, з часом набули актуальності і в інших сферах життя і утвердилися як постмодерні ідеї. Те, що в модернізмі постає як новаторство, чи інновація, в постмодерні визначає дійсні «ідейні, емпіричні та життєві відносини». «З висококультурних інновацій вони перетворилися на samozрозумілі речі

повсякденності» [1, 172]. Вельшова концепція специфічного зв'язку між модернізмом ХХ ст. та постмодерном, що втілилася у радикалізації та універсалізації у постмодерні певних особливостей, притаманних модернізмові ХХ ст., приводить нас до думки, що постмодерний мистецький експеримент можна трактувати як певною мірою радикалізований модерністський експеримент. У чому виявляється ця «радикалізація» і що «універсалізує» постмодерний мистецький експеримент – це ми зможемо з'ясувати, розглянувши думки В. Вельша про особливості постмодерну, про реалізацію постмодерну в літературі, мистецтві, філософії. Отож, завдання нашої статті полягає в тому, щоб, проаналізувавши працю В. Вельша, виокремити в ній ті ідеї, котрі, на нашу думку, є слухними для означення особливостей постмодерного мистецького експерименту.

Проблема виокремлення постмодерну, як окремого періоду в розвитку культури ХХ ст., в інтерпретації різних авторів має різне звучання. Деякі стверджують, що взагалі немає ніяких нових явищ, котрі б виправдовували застосування нового терміна *постмодерн*. Тому модерн і постмодерн не розділяють. Інші переконані, що сучасники не мають права встановлювати якісь епохальні рубежі, що їх стає видно з плином часу, а тому це справа майбутніх поколінь [1, 2]. На думку В. Вельша, таке розрізнення є принциповим. Постмодерн і постмодернізм зовсім не є вигадками чи винаходами філософів та митців. Це реакція на сучасність, на реальність, в якій гетерогенне, завдяки інформаційній культурі та розвитку новітніх технологій, існує паралельно й одночасно. А таке, на думку В. Вельша, можливо в нових умовах, в умовах постмодерного простору. «Реально виникла сукупна ситуація одночасності та інтерпретації різних концептів та претензій. Відповісти на їхні основні вимоги та проблеми прагне постмодерний плюралізм. Він не вигадує цю ситуацію, а лише рефлектує над нею. Він не відвертається від неї, а намагається служити часові та його викликам» [1, 15].

Існують суперечки і щодо сутнісного навантаження самого поняття *постмодерн*. Для одних постмодерн – це епоха нових технологій, для інших – навпаки, «під знаком постмодерну якраз і відбувається прощання із засиллям технократії, і для них постмодерн – ідеологія «зелених», екологістів, альтернативників» [1, 2]. Існує ще одне, принципове для В. Вельша протистояння – це протистояння тих, хто із гаслом постмодерну сподівається на нову консолідацію роз'єднаної спільноти, і тих, хто в настанні постмодерну вбачає прихід епохи плюральності та партикулярності. Філософ В. Вельш є прихильником останнього. І хоча концепція постмодерну як плюральності не є єдиною, але, на думку автора, тільки вона одна здатна зробити зрозумілими всі інші концепти та критично упорядкувати їх. «Це стосується голістичного підходу тією ж мірою, як і альтернативних та катастрофічних версій постмодерну. Першому вказують на те, що його цілості, в свою чергу, є партикулярними. Щоправда, це не руйнує такі концепції, але знижує їхнє прагнення до рівня, на якому вможливується змінювання» [1, 303]. Та найбільшою перевагою концепції постмодерної плюральності, на думку В. Вельша, є те, що вона окреслює нову світоглядну конституцію: конституцію «радикальної плюральності», котра концептуально оформлена як постмодерн.

Отже, основна теза праці «Наш постмодерний модерн» полягає у декларації того факту, що постмодерн починається там, де закінчується уявлення про

цілісність. Відтак головним гаслом постмодерну стає ідея плюральності. Глобально суть цієї ідеї полягає у тому, щоб різні суспільства і різні люди реалізували свої уявлення про навколишній світ та його основи не завдяки одному уніфікованому генеральному планові, а розвивали свої власні шляхи. На це від самого початку спрямовується постмодерн. Ці уявлення про навколишній світ та його основи торкаються усіх сфер людської життєдіяльності та людського мислення. Ця ідея плюральності в період постмодерну знаходить свою реалізацію абсолютно у всіх сферах культури, починаючи від мистецтва, закінчуючи наукою. Ба більше того, постмодерними максимами плюральності пронизана буденна свідомість людей, тому вони реалізуються у щоденному житті кожної окремої людини: «Змісти та спрямування постмодерну знайшли широке визнання та прихильників. Вони стали звичайними зразками опису та пунктами орієнтації сучасності» [1, 8].

Отже, подібно до того, як головною ідеєю чи цінністю епохи модернізму було новаторство, пошук нового, головною ідеєю епохи постмодерну стає ідея плюральності. «Модерн був тією епохою, за якої *novum* висували як утілення буття, і тому відмова від такого новізму є мінімальною умовою переходу до постмодерну» [1, 106]. Виходячи з вищесказаного, ми стверджуємо, що головною метою мистецьких експериментів постмодерного художньо-есетичного простору так само є плюральність.

Як і в чому виявляється плюральність? На думку В. Вельша, мистецтво було тією сферою культури, яка найпершою і найбільш виразно почала втілювати нові ідеї у безпосередній практиці. Навіть саме поняття *постмодерний* уперше з'явилося у мистецькій сфері [1, 25]. І перш, ніж говорити про втілення постмодерних ідей у мистецьких експериментах цієї доби, звернімо увагу на її особливості плюральності, які відзначає В. Вельш.

Радикальна плюральність – головна ідея епохи. Постмодерн – концепція радикальної плюральності. Плюральність не слід розуміти як процес розпаду, навпаки, у своїй суті це позитивне, конструктивне явище. «Постмодерн – це така історична фаза, в якій реальною та визнаною є радикальна плюральність як основна конституція суспільств, і саме тому в ній стає наступальним, навіть домінантним і обов'язковим плюральний зразок смислу та дії» [1, 16].

Радикальна плюральність має наслідком утверджену у своєму праві на існування множинність. «Основним досвідом постмодерну є непорушне право тих форм знання, життєвих проєктів, моделей дії, які мають високий ступінь відмінності. ...той самий зміст можна передати цілковито по-різному, залежно від способу бачення, а інший спосіб бачення, своєю чергою, «висвітлює» аж ніяк не менше за попередній, – він є тільки іншим. ... Відтепер істина, справедливість, людяність постають у множині» [1, 16]. В. Вельш достеменно демонструє утвердження множинності на прикладі сучасної науки. Він стверджує, що якщо у новому часі неможливо було собі уявити, щоб істина поставала без претензій на винятковість, то у ХХ ст. це вже є реальністю. «Плюральність, дисконтинуальність, антагонізм, партикулярність зараз входить до ядра наукової свідомості. Монополізм, універсалізм, тотальність, винятковість зникають. ... Нинішня свідомість науки визначається множинністю моделей, конкуренцією

парадигм і неможливістю єдиних і остаточних рішень» [1, 99]. Плюральність та партикулярність властиві не лише науці. Реальність сучасних мистецтва, філософії та інших сфер людської життєдіяльності визначаються множинністю моделей, конкуренцією парадигм і неможливістю єдиних та остаточних рішень.

Радикальна плюральність виступає проти всіх імовірних гегемоністських ідей, проти єдиного, проти монополій. Постмодернізм, як концепція радикальної плюральності, ратує «за множинність гетерогенних концепцій, за мовні ігри та життєві форми не через недбалість і дух дешевого релятивізму, а виходячи з історичного досвіду і мотивів свободи... Його вибір зроблено на користь плюральності способів життя та форм дій, типів мислення та соціальних концепцій, систем орієнтацій та меншин» [1, 17]. Тож монополізм, універсалізм, тотальність, винятковість як форми прояву єдино можливого зникають.

Плюральність як основна ідея епохи знаходить своє втілення у всіх сферах культури, у всіх сферах людської життєдіяльності. Постмодерн реалізовує багатоспектний процес змін. Для Вельша очевидно є «узгодженість постмодерних феноменів у літературі, архітектурі, у мистецтвах узгалі, а також у царині суспільних феноменів (від економіки до політики) і поза ними (у наукових теоріях і філософських рефлексіях). Саме завдяки цій узгодженості постмодерн є не просто гаслом, а також і поняттям, яке може розгортатися у концепцію, не зостаючись просто модою мислення» [1, 17]. Плюральність реалізовується не тільки в архітектурі, мистецькій чи естетичній сфері, вона впроваджується в науці, технології, філософії і т. ін.

Отже, основна ідея та суть постмодерну – це його плюральність. Проте плюральність не є «винаходом» постмодерну. Ідея плюральності була запроваджена та активно втілювалася ще модерном у таких культурних сферах, як наука та мистецтво. У постмодерні ця ідея модерну набула масштабності та втілення у всіх просторах культури. Як каже В. Вельш, у постмодерні реалізуються всі специфічні досягнення модерну. Всі видатні інновації модерну – як наукові, так і суспільні та мистецькі – набувають у постмодерні свого широкого втілення. «Вони стали самозрозумілими у щоденності» [1, 161], – пише В. Вельш. Такий підхід дає можливість авторові стверджувати, що загалом постмодерн є своєрідним продовженням модерну, особливою сучасною формою модерну – радикальною формою модерну. «Він продовжує модерн, але розлучається із модернізмом. Він лишає за собою ідеологію примноження, інновації, випередження і подолання, він лишає за собою динаміку змін та їхню акселерацію» [1, 18]. Власне цю думку і втілено в самій назві праці «Наш постмодерний модерн». Ці продовження та їхня реалізація становлять центральну тезу праці В. Вельша. Отже, якщо модерн своєю метою бачить пошук нового, то постмодерн іде далі і втілює нове у множинному, проголошуючи своїм пріоритетом плюральність.

Таке окреслення постмодерного контексту та його пріоритетів для нас є важливим у визначенні основних рис постмодерного мистецького експерименту. У своєму становленні мистецький експеримент охопив три світоглядні концепти, три епохи, що у художньо-естетичній сфері позначені принципово відмінним відношенням до художньо-творчого процесу, його мети, способів, методів та критеріїв творення. Це класична система художньої творчості, модерну і по-

стмодерну. Класична – міметична концепція образотворення, яка бачила своєю метою реалістичне відображення навколишньої дійсності. Мистецький експеримент у такій моделі поставав на основі раціонального мислення, спрямовував свої пошуки на досягнення істини. Модернізм своєю метою визначив новаторство, пошук нового, і таку ж мету ставив модерний мистецький експеримент – здійснення принципово нового через заперечення традиції. Це «нове» втілювалося у множині модерністських художньо-естетичних концепцій, у новаторському переплетінні методів, засобів і способів творення, у застосуванні тогочасних нових технічних здобутків у мистецькому просторі. Постмодерн розвиває, абсолютизує, і, в контексті поглядів В. Вельша, можна сказати, радикалізує певні характерні особливості модерного мистецького експерименту. Експериментування в період постмодерну стає як шлях досягнення плюральності, визначає плюральність своєю метою. З іншого боку, мистецький експеримент стає тією основою, тим засобом, завдяки якому плюральність реалізується. Отже, в контексті постмодерну постає якісно інший феномен – радикальний, плюральний, постмодерний мистецький експеримент. Конституція радикальної плюральності утверджується у всіх культурних просторах, у мистецькому та художньо естетичному зокрема. Тому слова В. Вельша будуть доречні і стосовно постмодерного мистецького експерименту: «Плюральність постмодерного стала різноманітнішою та більш проникливою, вона посилилася екстенсивно та інтенсивно. Настільки, що відбувся якісний стрибок. Усі описи, усі стратегії, усі розв'язання надалі мають здійснюватися на ґрунті множинності. Якщо раніше плюральність вважалася формою розгортання, викликом або привидом для розвитку єдності, то відтепер, навпаки, усе це походить і мислиться з неї, так само, як і єдність у своїх рамках, а отже, вже супроти неї» [1, 302].

Отже, взявши за основу концепцію плюральності в тлумаченні В. Вельша та його розуміння особливостей мистецького та художньо-естетичного простору в період постмодерну, можемо визначити специфіку постмодерного мистецького експерименту.

Постмодерний мистецький експеримент визначає своєю метою плюральність у найвищій мірі її можливої реалізації – радикальну плюральність. Плюральність у мистецтві постмодерну В. Вельш називає самоочевидною.

Постмодерний мистецький експеримент множинний. Своім існуванням він не заперечує можливості існування інших мистецьких експериментів. Перспективи, які вимальовує множинність, передбачають співіснування в постмодерному культурному просторі різноманітних мистецьких і художньо-естетичних моделей та концепцій. Проте, як стверджує В. Вельш, «плюральність стилів становить лише поверхню феноменів, вагомішим є те, що ця плюральність сягає комбінації гетерономних парадигм у самій роботі» [1, 100]. Тому постмодерний мистецький експеримент вільний у засобах, способах та методах творення. Найбільш яскаво плюральність виражена у такій новітній на початок ХХ ст. техніці колажу. Колажі «від часів революції кубізму – завжди виявляються парадною формою сучасного мистецтва» [1, 100]. І це не випадково. Колаж найпоказовіше і ще й найпершим репрезентував множинність.

Постмодерний мистецький експеримент не може бути єдино утвердженням, здійснюватися за якимись чітко визначеними правилами, як це було, наприклад, з онауковленим мистецьким експериментом. Етапи, які В. Вельш виокремлює у проблемі співвідношення ідей єдності та плюральності, за своєю суттю відповідають етапам становлення та зміни сутнісного навантаження мистецького експерименту. І формування плюрального, радикального постмодерного мистецького експерименту безпосередньо пов'язане із запереченням ідеї єдності, котре бере свій початок з модернізму. Як пише В. Вельш: «...постмодерн починається там, де закінчується ціле, тому він виступає проти ретоталізацій – чи то в архітектурі, де атакують монополію інтернаціонального стилю, чи то в теорії науки, де відбувається розрив із зашкарубленим сциєнтизмом, чи то в політиці, де нападають на зовнішні та внутрішні феномени надпанування. Він насамперед позитивно використовує кінець єдиного і цілого, намагаючись укріпити й розгорнути проявлену множинність з її легітимністю та своєрідністю. Тут його ядро. Він є радикально плюралістичним, усвідомлюючи безумовну цінність різних концепцій і проєктів... Його бачення – це бачення плюральності» [1, 57]. Свою думку мислитель підтверджує, апелюючи до праць Ж.-Ф. Ліотара, котрий стверджував, що постмодерне бачення, якої б сфери культури чи людського життя воно не торкалося (тож у мистецтві й естетиці зокрема), з'являється «потоїбіч нав'язливих уявлень про єдність багатоманітності мовних і життєвих форм» [1, 53]. До заперечення єдності вдається також неодноразово цитований В. Вельшем А.Б. Оліва, який, характеризуючи сучасне мистецтво, наголошує на «принциповому відході від однієї утопічної моделі та переході до множинності найрізноманітніших спроб» [1, 41]. Такий підхід дає можливості для незалежної реалізації художником власних творчих задумів без прагнення дотримуватися певних усталених концепцій, а лише на основі власного підходу.

Постмодерний мистецький експеримент реалізується у всіх видах і жанрах мистецтва. Більш того, він ними не обмежений. Сучасне постмодерне мистецьке поле, як стверджує А.Б. Оліва, переповнене «феноменами утворення гібридів», «бентежливих комбінацій», «бажанням стрибнути в непередбачуване». «Це стосується не тільки живопису та скульптури, а й інших сфер мистецтва – від музики до театру і від танцю до кіно» [1, 42]. Більше того, це стосується і новаторських мистецтв, що особливо активно почали виникати ще в період модернізму, а за доби постмодерну їхня кількість стала незліченною. Бурхливий розвиток техніки та технологій упродовж усього ХХ ст. не міг не вплинути та мистецьку сферу. Нові технології активно залучалися до творчого процесу, що дало поштовх виникненню мистецтва кіно, фотографії, радіомистецтва, телемистецтва, відео-арту, діджей-арту, віджей-арту та ін. В.Беньямін аналізував початки цих явищ, У.Еко слідкував за ними впродовж ХХ, початку ХІ ст. Та обоє переконані, що технічні та технологічні здобутки можуть і стають засобом творення нових напрямів, видів, жанрів, а загалом – незліченної множини мистецтв.

Постмодерний мистецький експеримент сформований на базі модерного мистецького експерименту. Особливість його полягає у радикалізації ідеї плюральності, котра сформувалася в мистецтві та естетиці модернізму. Про плюральність можливостей у мистецтві говорив неодноразово цитований у праці В.

Вельша Ж.-Ф. Ліотар. Феномени, спродуковані мистецтвом ХХ ст., на його думку, є «яскравим прикладом такої поліморфії». Мислитель неодноразово посилається на авангард ХХ ст., на його роботу над поняттям мистецтва, на його експериментальні заходи, на його випробування нових паралогічних можливостей, на його продукування багатоманітності. Він переконаний, що авангард початку ХХ ст. був провісником постмодерну. «Постмодерн узгоджується з вимогами наукового та художнього модерну ХХ ст. («авангардних рухів»). Проте, на відміну від них, те, чого там вимагали, тепер уже досягнуто. Отже, постмодерн – це стан, за якого модерн уже не має бути проголошеним, а реалізується» [1, 54]. Мистецтво постмодерну творить, а не лише проголошує, множину багатоманітних можливостей.

Якої ж мети досягає постмодерний мистецький експеримент у своєму реальному вияві? Чого він прагне? Постмодерний мистецький експеримент прагне плюралності. Саме тому його застосовують не лише стосовно будь-якого виду мистецтва, але й до будь-якого жанру, стилю мистецтва, до засобів і способів творення художнього образу, до методів образотворення. Але найбільш узагальнено можемо сказати, що постмодерний мистецький експеримент має на меті плюральну реалізацію естетичного у найширшому сенсі цього поняття. Тобто він має продукувати різноманітну множину втілення естетичного у найширших можливих варіантах його вияву. Постмодерний мистецький експеримент бачить своєю метою, застосовуючи все можливе різноманіття мистецьких засобів досягнути збурення естетичного чуття сучасної людини. І ця мета, в даному випадку, виправдовує, а отже задіює, будь-які засоби.

Література

1. Беньямін В. Мистецький твір у добу його технічної відтворюваності / В. Беньямін ; пер. з нім. Ю. Рибачук, Н. Лозинська// Вибране. – Львів : Літопис, 2002. – С. 53-97.
2. Вельш В. Наш постмодерний модерн / В. Верш ; пер. з нім. А.Л. Богачов, М.Д. Култаєва, Л.А. Ситніченко. – К. : Альтерпрес, 2004. – 328 с.
3. Вишинський С. Візії постсучасності: постмодернізм та інтегральний традиціоналізм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politosophia.org/page/vizii-postsuchasnosti.htm>
4. Еко У. Не сподівайтесь позбутися книжок / У. Еко, Ж.-К. Кар'єр ; пер. з франц. І. Славінської. – Львів : ВСЛ, 2015. – 256 с.
5. Лиотар Ж.-Ф. Заметка о смысле «пост» // Иностранная литература. – 1994. – №1. – С. 54-66 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lib.ru/CULTURE/LIOTAR/s_post.txt.

References

1. Benjamin, W. (2002). The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction. Selected. (J. Rybachuk, N. Lozynska Trans). Lviv: Litopys [in Ukrainian].
2. Welsch, W. (2004). Our Postmodern Modernity. (A.L.Bogachov, M. D.Kultajeva, L. A.Sytynichenko, Trans). Kyiv: Alterpress [in Ukrainian].
3. Vyshynsky, S. (2012). Vision modernity: postmodernism and perennial philosophy. Retrieved from <http://www.politosophia.org/page/vizii-postsuchasnosti.htm> [in Ukrainian].
4. Eco, U., Carriere, J.-C. (2015). This Is Not the End of the Book. (I. Slavinska Trans). Lviv: VSL [in Ukrainian].
5. Lyotard, J.-F. (1994). Note on the Meaning of Post. Inostrannaja literatura, 1, 54-66. Retrieved from http://www.lib.ru/CULTURE/LIOTAR/s_post.txt [in Russian].